

**PERSPECTIVA INTERCULTURALĂ – PARTE INTEGRANTĂ
A DEMERSULUI DIDACTIC
(dimensiunea timpului)**

Lilia TRINCA, dr., conf. univ.,
Facultatea de Litere,
Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți

Abstract: *The present research is confined to the activity of making a set of materials (curriculum, guide, course support notes) for the course Intercultural Communication, intended for students and teachers of the Faculty of Letters (specialties in the field of Education and Philology). It has already become axiomatic that not only linguistic competence is essential in the process of learning a language, but also the communicative and intercultural ones, since language is closely connected to the people's mind, culture, world-view, etc. We have proved this by analyzing one of the cultural dimensions revealed by the American researcher Hofstede Geert – the temporal orientation, since time is one of the main systems of organizing life.*

Keywords: *intercultural communication, cultural dimension, monochronic time, polychronic time, pattern, ethnolinguistic vision of the world.*

Cercetarea de față este circumscrisă activității de elaborare a unui set de materiale (curriculum, ghid, suport de curs) la unitatea de curs *Comunicarea interculturală*, destinate studenților și profesorilor din Facultatea de Litere (specialitățile din domeniul Științe ale educației și Filologie).

Perspectiva interculturală se relevă în competențele generale descrise în Cadrul European Comun de Referință pentru Limbi ca demers indispensabil, implicând nu doar perspectiva unei comunicări eficiente, dar și cea a unei învățări active și constructive, ce ar avea aplicabilitate în plan social, profesional și cultural. În așa fel, ora de limbă maternă sau limbă străină constituie un prilej de a descoperi alte moduri de viață, alte valori și percepții ale realității, alte mentalități. Metodica modernă a surmontat deja ideea că numai însușirea competenței lingvistice este esențială în procesul de învățare a unei limbi, relevând drept obiectiv primordial competența comunicativă și interculturală.

Or, limba – nu este doar un mijloc de ambalare a gândurilor „de-a gata” (care apar în mintea vorbitorului în afara limbii) pentru a fi transmise ascultătorului. „Limbajul, după cu afirmă E. Coșeriu, este prima înfățișare a conștiinței umane ca atare (dat fiind că nu există conștiință vidă [...]) și, în același tip prima înțelegere a lumii din partea omului” [Coșeriu, p. 159]. „Așadar, adaugă E. Coșeriu, lumea noastră este, mai întâi, o lume dată și ordonată prin limbaj, și totuși o lume mediată «obiectiv» și extralingvistic prin limbajul însuși. Limbajul însuși oferă și mijlocul pentru depășirea originalului «fapt de a aparține unei anumite limbi» al acestei lumi. În calitate de concepere intuitivă a ființei «lucrurilor», limba reprezintă, în același timp, un acces către lucrurile înseși” [*Ibidem*, p. 132].

Iată de ce unitatea de curs *Comunicarea interculturală* a fost concepută ca un demers de formare a capacității interculturale, un demers evolutiv de deschidere către alteritate, întrucât doar persoanele competente intercultural vor avea reacții firești, adecvat măsurate față de diversitatea cultu-

rală, pe care o percep fără tensionări sau etichetări categoriale nefondate de tipul prejudecăților și stereotipurilor. Desigur, nu am putea să ne abstractizăm de contextul social specific zonei noastre geografice: traversăm o perioadă caracterizată printr-o intensificare a dinamicii sociale, fapt care a creat o situație ofertantă pentru educație, chemată să răspundă adecvat necesităților de respectare a dreptului la diferență, egalitate și echitate. Bineînțeles, anume astfel de context relevă semnificativ rosturile instituțiilor de învățământ, care trebuie să-și redimensioneze intercultural temeiurile și rolurile, (re)învățând activ și autoreflexiv, în totalitatea mecanismelor sale axiologice și acționale, sensul prețuirii diversității. În acest context, rolul instituțiilor de învățământ ar fi de a învăța să administreze apartenențele multicategoriale, și nu de a căuta să restabilească maniera autoritară cu referințe culturale presupuse sau reale erijate în mit.

Cercetătorul american Hofstede Geert descrie cultura ca „programare colectivă a minții”, ce diferențiază membrii unui grup uman de altul și reduce diferențele în cultură la patru dimensiuni: distanța față de putere, individualism / colectivism, masculinitate / feminitate, nesiguranța evitării, orientarea temporală [<https://accesispro.wordpress.com/2018/01/05/geert-hofstede-cele-5-dimensiuni-culturale/>]. Ultima dimensiune – *orientarea temporală* – indică gradul în care o societate își bazează deciziile pe tradiții și evenimente din trecut, sau într-un termen mai scurt, sau ce este perceput ca fiind deziderabil pentru viitor. Această dimensiune ne-am propus pentru analiză din perspectiva interculturalității. Or, timpul e acel concept ce transgresează toate cele trei niveluri ale culturii în viziunea lui Edward T. Hall, întrucât nu e doar „o simplă convenție”, ci se insinuează organic, devenind „unul dintre principalele sisteme de organizare a vieții” [Hall, p. 136] și influențând în ritmuri specifice modul de a fi al omului. Desigur, ritmurile date sunt dependente cultural, ascunse latent în textura evenimentelor, ieșind la iveală doar ca rezultat al comunicării interculturale, adesea sub forma unui șoc cultural.

Or, conceptualizarea timpului este direct legată de cultura poporului din care faci parte, întrucât se formează ca rezultat al activității practice cognitive, comportă trăsături specific naționale, determinate de particularități de factori de ordin istoric, religios, natural, geografic, social etc. „În fapt, menționa Gabriel Stănescu, noi nu dăm socoteală de timpul fizic, ci de percepția sa subiectivă, care are o evidentă conotație culturală” [Stănescu, p. 46]. În paranteze fie spus, a devenit deja axiomatic faptul că oamenii au o reprezentare proprie a timpului în ei înșiși, adică fiecare individ posedă un mod personal de a reprezenta, a stoca și a păstra timpul în propria minte.

E cunoscut faptul că timpul e măsurat și folosit total diferit pe diverse continente, dar și de la o țară la alta, fapt ce generează semnificative divergențe între popoare. Edward T. Hall relevă, în această ordine de idei, *timpul monocronic*, ce se axează pe principiul *one-thing-at-a-time* („un singur lucru deodată”), și *timpul policronic*, ce urmează principiul *many-things-at-a-time* („mai multe lucruri deodată”) [Hall, p. 230]. A devenit deja axiomatic faptul că timpul monocronic e specific culturilor occidentale, care sunt dependente de orarul ce divizează fluxul temporal în intervale minuțios distribuite și liniar organizate, preferând succesiunea activităților umane conform unui orar prestabilit. Timpul policronic însă renunță la modelul liniar pentru unul de simultaneități ale activităților umane, preferențială fiind spontaneitatea și maleabilitatea. Bunăoară, concepția de timp la americani e una monocronă și e cea mai costisitoare. Fiind oameni de acțiune, americanii concep timpul ca o valoare incontestabilă, care trebuie explorată continuu, întrucât, într-o societate bazată pe profit, timpul reprezintă bani (*Time is money*). Or, anglo-saxonii, germanii, scandinavii sunt liniar-activi, dominați de timp și monocronici. Aceasta înseamnă că în procesul desfășurării activității lor, ei nu-și dispersează atenția și preferă să se concentreze asupra unui singur lucru, alocându-i timpul prestabilit. Ei sunt foarte punctuali și stabilesc o corespondență între timpul de lucru și succes. Sud-europenii (italienii, spaniolii), arabii sunt considerați pluri-activi, organizându-și activitățile total diferit față de cei liniar-activi. Ei nu se axează pe orare și nu consideră punctualitatea o calitate. Relația cu oamenii, sentimentele sunt considerate mai valoroase decât timpul.

Filosoful român Lucian Blaga surprinde amprenta culturală a timpului în așa-numitul *orizont temporal*, relevând faptul că percepția timpului este filtrată și modelată cultural, în mod conștient sau inconștient, fiind un factor generator de diferențe culturale. Pentru a stabili specificul percepției temporale la români, ne-am propus să realizăm un sondaj de opinie la care au participat 242 de tineri având vârsta cuprinsă între 18-25 de ani, de origine română. În calitate de respondenți au fost aleși studenți ai universităților din Republica Moldova (Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți) și România (Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași). Trebuie de menționat că factorul determi-

nant pentru alegerea studenților în calitate de respondenți în cadrul experimentului revine faptului că la vârsta de 17-25 de ani se produce deja formarea identității etnice și lingvare, iar răspunsurile, putem considera, reflectă competența culturală, precum și mentalul românesc. Astfel, respondenții au fost rugați să răspundă la patru întrebări care ar urma să releve atitudinea românului față de timp:

- *Aveți o invitație acasă la cineva. Cu câte minute se consideră bon ton a întârzia la o întâlnire cu caracter privat?*

- *Cu câte minute mai devreme e binevenit să vii la o întâlnire cu caracter privat?*

- *Cu câte minute se poate întârzia la întâlnirile cu caracter oficial?*

- *Cu câte minute mai devreme ai putea să mergi la o întâlnire oficială?*

Rezultatele studiului au confirmat faptul că ne înscriem în percepția policronică a timpului, întrucât mai mult de jumătate de respondenți, circa 54% admit întârzierea la întâlnirile fixate cu aproximativ 10-15 min. – până la o oră. (Rezultatele detaliate ale studiului le-am descris într-un alt material apărut anterior *Timpul și cultura*).

Desigur, faptul e determinat și la nivel genetic, or, după cum notează C. Rădulescu Motru, „[Românul] este cheltuitor cu timpul, într-o măsură cum nu sunt popoarele din apus. Timpul este pentru român orice, numai monedă nu. La târg stă și se tocmește ceasuri întregi pentru un lucru de nimic. Tot așa, și la petrecere, pierde zile și nopți [...]. S-a spus că [românul] este nedisciplinat în ce privește munca pe terenul economic. Pe când celelalte popoare din Apus păstrează muncii un ritm regulat, ca de ceasornic, poporul român cunoaște munca dezordonată, sub formă mai mult de joc. Românul nu muncește metodic, ci în salturi; are lungi perioade de odihnă, iar la nevoie dă pe brânci și face muncă de sclav” [Rădulescu Motru]. Astfel, dacă în societatea occidentală punctualitatea e de la sine înțeleasă, în societatea românească în care se fac resimțite influențele orientale, punctualitatea și disciplina nu sunt atât de rigide.

Mai mult ca atât, „chiar în societatea românească există diferențe de percepție a timpului, datorate zonelor de influență geografică. De exemplu, cu titlu de amuzament, o întâlnire la ora 15.00, pentru un bănățean înseamnă la 15 fix, iar pentru un bucureștean înseamnă „pe la ora 15”, diferență de percepție care reprezintă un factor consumator de timp” [Pincovschi, p. 27-28]. Lipsa de punctualitate e considerată, până azi, un comportament firesc, fără a considera că ar afecta respectul față de propria persoană, precum și față de cei din jur. Drept confirmare a acestui fapt ne poate servi și un studiu realizat de V. Cebotaroș, care cercetând mijloacele folosite la exprimarea actului de vorbire scuza, își propune să determine ce este prioritar, în viziunea reprezentanților culturii noastre: respectarea spațiului personal, a posesiei sau a timpului interlocutorului. Conform sondajului în cauză, românii țin cel mai mult la respectarea spațiului, după care respectarea posesiei și, doar în ultimul rând, la respectarea timpului [Cebotaroș, p. 114].

Atitudinea românului față de timp și prețul acestuia o găsim sedimentată și în expresii frazeologice, proverbe și zicători, care denotă caracterul relativ al valorii timpului. Astfel, unele relevă necesitatea prețuirii timpului și necesitatea realizării tuturor lucrurilor la timp. Cf. *Dacă nu semeni popușoi la vreme, pune melesteul pe foc; E anevoie a nimeri vremea la vremea ei; Încuie grajdul după ce i-a mâncat lupul oile; Când înflorește mărul, atunci să începi a ara; Ceasul dimineții e aurul vieții; Ceasul pierdut nu-l întoarce anul; Ce e astăzi mâine nu e; Cine are vreme, să n-o piardă; Cum te-ai grăbi, dar vremea trece; Dimineața poartă aur în gură; Lucrul de azi nu se lasă pe mâine; Nu pierde vremea ca să nu te piarză și ea pe tine; Timpul care a trecut nu se mai întoarce; Toate-s cu timp și cu soroc; Un ceas dimineața îi cât trei după-amiază etc.¹. Altele, dimpotrivă, sugerează inutilitatea grabei. Cf. *Cine se grăbește, curând ostenește; Cine se grăbește nu mai nimereste; Cine se grăbește se poticnește; Cine se pornește cu graba se întâlnește cu zăbava; Graba strică treaba; Încet vei merge departe vei ajunge; Lumea nu s-a făcut într-o zi; Decât nicio-dată, mai bine mai târziu ș.a.². În viziunea filozofului român C. Noica, proverbul consacrat care**

¹ Cf. proverbe cu aceeași semnificație din limba rusă: *Часом опоздано – годом не наверстаешь; Готовь сани летом, а телегу зимой; Куй железо, пока горячо; Делу время, потехе час.*

² Menționăm că numărul proverbelor de acest fel în limba rusă întrece semnificativ numărul celor care implică folosirea rațională și prețuirea timpului. Cf. rus. *время терпит, в русский час много воды утечет, русский час долго, русский час – все сейчас, год – не неделя – все будет, да не*

ilustrează curgerea și devenirea temporală la români este *Ceasul umblă, lovește și vremea stă vremuiește*. Gabriel Stănescu consideră că enunțul *Vremea vremuiește* reprezintă o tautologie, întrucât „*a vremui* nu aduce nimic nou față de *vreme*. O repetă, o definește ca întâmplare, ca repaus. Românul mai spune: «Vremea vremuiește și omul îmbătrânește». Numai omul devine; vremea stă”. [Stănescu, p. 47]. Mai mult, o serie de proverbe românești scot în evidență ideea supremației timpului asupra omului. Cf. *Dacă nu ți se pleacă ție vremea, pleacă-te tu vremii; Nu-s vremurile sub cârma omului, da-i bietul om sub cârma vremii; Întoarce jocul după vreme; Timpul face și desface; Vremea toate le găsește toate le topește; Vremea pe toate le rostuiește* ș.a.

În concluzie, analiza acestor modele temporale, ce comportă un profund specific cultural, are o importanță majoră datorită utilității pentru studiul mecanismelor de asimilare sau respingere care intervin în cadrul procesului de aculturație. Astfel, în procesul comunicării interculturale are loc schimbul de *patternuri* definitorii vizând timpul între culturile intrate în dialog. În această ordine de idei, conștientizarea fenomenului de orizonturi temporale ce implică diferențe culturale și chiar șocuri culturale ar putea facilita medierea și armonizarea dialogului intercultural, aceasta fiind una din competențele-cheie pentru studenții de la Litere.

Referințe bibliografice:

1. BĂDESCU, Ilie. *Timp și cultură. Trei teme de antropologie istorică*, București: Ed. științifică și enciclopedică, 1988.
2. CEBOTAROȘ, Viorica. *Aspecte pragmatice ale actului scuzei în limba română*, Chișinău, Editura ARC, 2017.
3. COȘERIU, Eugen. *Omul și limbajul său. Studii de filosofie a limbajului, teorie a limbii și lingvistică generală*, Iași: Ed. Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2009.
4. HALL, Edward T., *Beyond Culture*, New York, Anchor Books, A Division of Random House, Inc., 1989.
5. PINCOVSCHI, Irina. MIHAI, Mihaela. *Managementul timpului*, București: Ed. H*G*A*, 2001.
6. RĂDULESCU-MOTRU, Constantin. *Timp și destin*, București: Ed. Minerva, 1997.
7. STĂNESCU, Gabriel. *Timp și ființă românească // Eseu despre ființa românească*, Norcross: Ed. Criterion Publishing, 2000.
8. <https://accesispro.wordpress.com/2018/01/05/geert-hofstede-cele-5-dimensiuni-culturale/>